

פתרון הבחינה

ספרות

חורף תש"פ, 2020, שאלון: 8282

מוגש ע"י ד"ר נאוה לזר, מורה לספרות בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.

2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – שירה (60 נקודות)

שירים מן המחצית השנייה של המאה ה-20 בנושא 'החברה הישראלית – בין

שבר לאיחוי

על הנבחן לענות על שתי מהשאלות 1-6:

שאלה מספר 2

תיקון הריחות / ארז ביטון

על פי השיר נראה שהמשורר מתמודד עם שאלה של משבר זהות. מצד אחד, הוא נטש את הזהות האוריינטלית והוא מאמץ לו זהות אשכנזית, מצד שני, הוא רדוף רגשות אשם וגעגוע אל טעמי וריחות המזרח. שאלת הזהות מעוצבת באמצעות מטפורת הריחות והטעמים. טעמי המזרח רודפים את "המשתכנז" והוא הודף אותם בטרוניות וכעסים. עוצמת ההדיפה מלמדת על עוצמת הגעגוע.

- השיר בנוי על דיכוטומיה סטריאוטיפית המפרידה בין ייצוגי מזרחיות ואשכנזיות. המזרחיות היא טעם של ערק וריח זעפרן צורב, שולחן סנוקר בקפה של מרקו הממוקם בפריפריה: בלוד. אשכנזיות מאופיינת בעידון תרבותי של ריח תות שדה, אכילת גלידה מבדולח, פתיחת תיבות נגינה עתיקות (בית א'), הכרת כתבי שייקספיר ואימוץ חיות מחמד אקזוטיות: חתול סיאמי (בית ב')
- תחושת הזרות של המזרחי עולה מתוקף הניגוד בין התרבויות על הסממנים האופייניים להן, כמו גם מתוקף השימוש המסיבי בפועל ל.מ.ד. ה"השתכנזות" אינה באה לדובר בטבעיות. עליו ללמוד לאכול גלידה, ללמוד לפתוח דלתות. הדובר השירי נעזר בצבא של חונכות המלמדות אותו להריח כריכות מהמאה השבע עשרה ומלמדות אותו לשחק בחתול סיאמי.

- על הנער המזרחי לעבור תהליך של חניכה המחייב ניתוק כואב מתרבות האם שעליה גדל. הנתק נקנה במאמץ של התכחשות לאותנטי שבו. השיר פותח בפניה של הדובר השירי אל טעמי וריחות המזרח, הרודפים אותו ולא מניחים לו. הדובר השירי פונה אליהם בתחנונים: "מה אתם רוצים ממני" - כמעין "הניחו לי". הקרנבל המזרחי, העולה באמצעות הריחות והטעמים והאפיון המאצ'ואיסטי בסנוקר והערק, נזנח, ובמקומו מאומצים טעמים אחרים וריחות אחרים, "מעודנים". האוכל והטעם משמשים אמצעי לבניית זהות חדשה. האוכל מתפקד כמטפורה לעולם שנזנח והריחות מסמלים את הגעגוע.
- הנער המזרחי החליף מרחב טריטוריאלי. פעם הוא היה משחק עם חבריו בקפה מרקו והיום הוא מצוי בתוך סלון ירוק. תחושת המוזנחות: "אבוד בין רגלי", התחלפה בתחושה של מוגנות והכלה: "נשים בטעם תות שדה מלמדות אותי". הפער בין ההווה לעבר הוא ענק, ועל פניו הדובר השירי השביח את מצבו, אך הגעגועים לעבר, הנחשב "עממי" ונחות תרבותית, תוקפים אותו.
- הערגה והגעגועים לעבר מנסחים ביקורת על האוריינטליזם – על ההתנשאות של התרבות המערבית על התרבות המזרחית. המחאה מתנסחת מתוקף יחס הכבוד שמעניק השיר לביטויים הלשוניים, למאכלים ולריחות שנוצרו בתוך הקשר תרבותי מזרחי.

שאלה מספר 3

נערה מן הקטמונים / מירי בן שמחון

סעיף א'

מהשיר ניתן להבין שעליזה אלפנדרי מתנהלת על פי עולם ערכים פנימי. היא קובעת מי בסדר ומי לא בסדר על פי שיקול דעתה, שלא נמצא תמיד בהלימה לערכי החברה שבתוכה גדלה. היא קובעת מי בסדר, אך לא תמיד מעזה לומר זאת בקול. ההתפרצויות שלה מוכיחות שהיא לא תמיד מקבלת את התכתיבים של החברה, אף על פי שכלפי חוץ היא נראית כמי שהפנימה ערכים של ניקיון, כבוד ותפיסת נשיות צרה. השורות "היא לא שמה על החטטים בפנים/היא שמה על זה שכבה עבה של 'מייק-אפ'" מלמדות על הפער בין ערכיה ובין התנהלותה הסטראוטיפית.

- עליזה אלפנדרי, הנערה מן הקטמונים, אינה עומדת במדדי ה"יופי הלבן". ראשית כל, מצוין כי היא שחורה ו"פניה מלאות חטטים", ורק לאחר מכן מצוין שמה. היא עסוקה במלאכות נשיות מסורתיות: מכבסת בגדים כמין עבודת קודש, מדיחה את הרצפה, מתקנת ומניחה פרחים באגרטל ועסוקה בהשבחת צורתה החיצונית. תכונת אופי בולטת המאפיינת אותה היא הצייתנות לפטריארך ולערכיו.
- עליזה אלפנדרי היא ענייה, וכן בת למשפחה חסרה: אמה מתה מהתקף לב. אביה עובד כשרת בבית ספר דתי. כאישה מזרחית, יתומה וענייה, עליה לעבוד כדי לשרוד. העבודה היא ערך עליון בעיניה. היא משתדלת להצליח בעבודתה ככתבנית. היא דייקנית, מסורה ומתייצבת לעבודה בכל בוקר. היא מעריצה את אחיה שהצליח בחיים, עשה קריירה

- והשיג עמדות כוח. היא מרגישה שהיא יכולה לזכות ביחס של כבוד רק באמצעות עבודה שתיתן לה קביעות ופנסיה.
- ערך חשוב המדריך את התנהלותה הוא כבודה כאישה. היא אינה פלרטטנית, היא מחכה בצניעות ובפסיביות לגבר שיציע לה נישואין ויהפוך אותה לאשת איש. היא נכספת להפוך לאם, ומתוקף מעמד זה תזכה להערצת ילדיה המחונכים.
 - ערך נוסף שמכתיב את התנהלותה הוא ערך הניקיון: ניקיון פיסי וניקיון מוסרי. בגדיה תמיד נקיים ומכובסים ושמה נקי, ללא שום דופי, "בחורה ללא רבב". היא עוסקת במהלך היום בעבודות ניקיון, מה שמלמד על ערכיה וגם מאפיין את נחיתותה החברתית. המוחלשים בחברה מנקים את הלכלוך שעושים העשירים. נחיתותה החברתית מאופיינת באמצעות המרחב בו היא מתגוררת: הקטמונים – שכונת עוני.
 - הטון כלפי עליזה אלפנדרי נלעג בשל ההפנמה הטוטאלית של הנורמות השולטות, אם כי עליזה לא באמת מקבלת את הסדר החברתי הקיים. לפעמים, היא מתפרצת וכועסת על אנשים שאינם יודעים להתנהג, שאומרים שטויות, שלא שומרים על הכבוד שלהם. הכעס הוא מרד פנימי שאינו מבשיל לקריאת מחאה ומאבק בסדר החברתי.
 - הפער בין הצייתנות המופגנת ובין המודעות הפנימית מנסח מחאה על התפיסות השולטות בעולמה של אישה מזרחית. המחאה הנולדת מתוקף הפער מועצמת על ידי המשלב הלשוני. השיר מערב סלנג עם לשון גבוהה, לדוגמה, "היא בחורה ללא רבב" – לשון גבוהה העומדת בניגוד ל"שלא מראה פנים לאשר מהמוסד". הניגוד מעצים את הפער בין שבין הרצוי למצוי.
 - הסטריאוטיפ הנלעג של נערה מזרחית נבנה באמצעות התבוננות ומתואר מנקודת הסתכלות חומלת ונעדרת התנשאות.

סעיף ב'

היחס של המשוררת הוא יחס מעורב. מצד אחד, היא מבקרת את עליזה אלפנדרי על כך שהיא הפנימה ערכים שולטים בחברה, כי, על פניו, עליזה אלפנדרי מגלמת באופן מושלם את הסטריאוטיפ של נערה מזרחית צייתנית. נימה של הערכה מצד המשוררת עולה מתוקף הכניסה לתודעתה של עליזה אלפנדרי. עולמה המרדני המתגלה מהתפרצויותיה וחוסר הסכמה לתכתיבים מנסח הערכה זאת.

פרק שלישי – ספרי קריאה (40 נקודות)

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 9 – 10 :

שאלה מספר 9

יסודות של מתח בעלילה או בהתנהגות הדמויות נוצרים ברומן "מישהו לרוץ אתו" מאת דויד גרוסמן באמצעות דמותו של המספר. המספר מתאר את האירועים בגוף שלישי, ונצמד לסירוגין לתודעתה של תמר ולתודעתו של אסף. הצמדות המספר לתודעת תמר הופכת אותו למספר סובייקטיבי, המפגין את הערכתו לדמות. ההצמדות לתודעת אסף הופכת אותו למספר מוגבל, בשל העובדה שאסף אינו מפרש נכון את המציאות.

ידיעת הקוראים עדיפה על ידיעת הדמויות מתוקף השילוב של נקודות התצפית. ידיעה עדיפה זאת יוצרת מתח: מתי יגלה אסף מיהי תמר? מה תחשוב תמר על אסף? מתי הם ייפגשו? וכו'.

- על הנבחן לבסס את דבריו באמצעות עלילת הרומן תוך שימת לב לחמשת חלקיו.

שאלה מספר 10

שתי הדמויות שעוררו בי הזדהות עמוקה ובהן בחרתי להתמקד הן הדמויות של אסף ושל תמר, גיבורי הרומן "מישהו לרוץ אתו" מאת דוד גרוסמן.

שתי הדמויות עוררו בי הערצה מתוקף העוצמה האישיותית המאפיינת אותן. אסף עורר בי הזדהות בשל נחישותו, אומץ לבו והדבקות במטרה שהפגין לאורך כל המסע ברחובות ירושלים. תמר עוררה את הזדהותי בגלל האהבה והנאמנות שהפגינה. שניהם התמודדו עם נסיבות חיים קשות ביושר ובהגינות אך בלי לוותר, ולכן זכו באהדתי.

- "מישהו לרוץ איתו" הוא רומן מסע בעל שתי עלילות מצטלבות: עלילת תמר ועלילת אסף. שתי העלילות עוסקות בחיפוש: תמר מחפשת את אחיה ואסף מחפש את תמר. המסע החיצוני מקביל למסע הפנימי, מסע של חיפוש עצמי. "מישהו לרוץ איתו" הוא רומן חניכה, המתאר את התפתחותו הרוחנית של אסף, גיבור הרומן.
- העלילה פורשת את סיפור הרפתקאותיו של אסף, נער בן 16, שהוריו נסעו לחוץ לארץ לביקור אצל אחותו, והוא נשאר לבד בבית. את ימי החופש הגדול הוא מבלה בעיריית ירושלים, שם קיבל עבודה: לאתר את בעליה של כלבת לברדור שנמצאה מתרוצצת לבדה במרכז העיר, ולגבות מבעלי הכלבה קנס. ביחד יוצאים הנער והכלבה למסע חיפושים אחר בעלי הכלבה, שבמהלכו יגלה אסף ירושלים שונה מזו המוכרת לו.
- במקביל, מתוודע הקורא גם לתמר, בעלת הכלבה. תמר היא נערה שברחה מהבית ונעלמה למספר שבועות כדי להציל את אחיה המסומם, שנשאב לעולם אפל ומסוכן. בסיום, אסף מציל את תמר ואת אחיה מהסכנה שנשקפת להם. אסף ותמר מגלים את עצמם ואת אהבתם אחד לשני.

- **דמותו של אסף:** אסף, נער ירושלמי בן שש עשרה, עובד בחופשת הקיץ בעירייה. הוא נמצא לבדו בביתו משום שהוריו נסעו עם אחותו הצעירה לארה"ב כדי לבקר את האחות הבכורה, רלי, השוהה שם. אסף מצטייר כנער ביישן ומבולבל, אך במהלך משימת החיפוש הוא מתבגר ומתעצם: הוא לומד להתמודד עם לחץ ומפגין תושייה ותעוזה. מסעו בעקבות תמר, באדיבות הכלבה, דינקה, הוא גם מסע התבגרות. הקשיים בדרך מתפקדים כמבחני ההתבגרות, שאותם עובר אסף בהצלחה. המסע בעקבותיה של תמר, החזקה והנחושה, מחזק את אסף ובהדרגה הוא מתמלא ביטחון עצמי ולומד להתבונן על העולם בעיניים מפקחות. הוא לומד עד כמה אהבה היא דבר מורכב ולומד מדמויות כמו תיאודורה ולאה מהי הקרבה, מהי נאמנות ומהי חברות אמת.
- **תמר,** בת גילו של אסף, היא נערה ירושלמית, קטנה למראה ושברירית. היא יוצאת למסע מורכב ומסובך שתכליתו להציל את אחיה, שי, המכור לסמים וכלוא ב"בית האומנים" של פסח בית הלוי. תמר עוזבת את הבית, מוותרת על חייה הנוחים, על נסיעה לחו"ל ונרתמת למאבק שייעודו הצלת אחיה. המוכנות והנחישות שלה להיאבק מלמדות על איכויותיה האישיותיות. במהלך המסע, היא עוברת תהליך העצמה, אומנם פחות דרמטי מהתהליך שעובר אסף, אך עדיין משמעותי. היא לומדת להתמודד עם העולם העוין ומבינה מיהו חבר אמת.
- תמר מתאהבת באסף ולומדת לבטוח בו. היא מאפשרת לו להתלוות אליה ואל שי בדרכם הביתה, בחרת שלא להיכנס עם שי, להישאר במחיצתו של אסף עוד לילה ולבכות על כתפו ללא בושה.
- ההתמודדות העצמאית של כל אחת מהדמויות, ויותר מזה שיתוף הפעולה בינן, הפך אותן לדמויות מעוררות הזדהות.